

Αγάθη Γεωργιάδου
Κική Δεμερτζή
Σπύρος Κιοσσές

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΟΛΟΚΛΗΡΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

Θεωρητικά στοιχεία

Παραδείγματα ανάγνωσης
και επεξεργασίας
λογοτεχνικών κειμένων

ΓΙΑ ΤΟ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ
ΚΑΙ ΤΟ **ΛΥΚΕΙΟ**

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

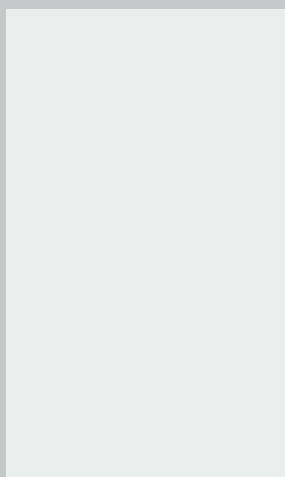
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	7
Εισαγωγή	9
Θεωρητικά στοιχεία	13
I. Η επιλογή του ολόκληρου λογοτεχνικού έργου	15
II. Η μεθοδολογική προσέγγιση	19
III. Η επεξεργασία	25
A. Πριν από την ανάγνωση	25
B. Κατά την ανάγνωση	26
Γ. Μετά την ανάγνωση	50
IV. Ιδιαιτερότητες δραματικού έργου	53
V. Ιδιαιτερότητες του graphic novel	65
Παραδείγματα αφήγησης από τα προτεινόμενα graphic novels	72
Προτάσεις προσέγγισης εκτενών έργων από τα προτεινόμενα στο Πρόγραμμα Σπουδών	81
Παράδειγμα 1: Άλκη Ζέη, <i>Η Κωνσταντίνα και οι αράχνες της</i>	83
Παράδειγμα 2: Ουίλλιαμ Σαίξπηρ, <i>Όνειρο καλοκαιρινής νύχτας</i>	103
Παράδειγμα 3: Ρέα Γαλλανάκη, <i>Ελένη ή ο Κανένας</i>	135
Παράρτημα	153
Βιβλιογραφία	169

ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΟΛΟΚΛΗΡΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

1 ■ Γιατί να διδάξω ένα ολόκληρο έργο;

Στα Προγράμματα Σπουδών του 2021, Γυμνασίου και Λυκείου, επισημαίνεται η ανάγκη *οργανικής* ένταξης εκτενών λογοτεχνικών έργων στη διδασκαλία της λογοτεχνίας ως μέρους της διδασκόμενης ύλης, παράλληλα με τα κείμενα που περιλαμβάνονται στο *Ανθολόγιο* κάθε τάξης. Οι βασικοί λόγοι που προβάλλονται για την ανάγνωση αυτοτελών εκτενών έργων είναι γιατί η πρακτική αυτή συμβάλλει:

- στην απόλαυση των λογοτεχνικών κειμένων και στην απόκτηση αναγνωστικών συνηθειών από τους μαθητές/-τριες,
- στην καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας ώστε να καταστούν οι μαθητές/-τριες σταδιακά αναγνώστες/-στριες «διά βίου»,
- στην αναγνώριση των λογοτεχνικών ειδών και των συμβάσεων του λογοτεχνικού λόγου,
- στη δυνατότητα των μαθητών/τριών να διαλέγονται κριτικά και δημιουργικά με τα κείμενα στην ολότητά τους και όχι αποσπασματικά,
- στην εξοικείωση με τα κύρια χαρακτηριστικά του λογοτεχνικού έργου, την πλοκή, τον χωροχρόνο, τους χαρακτήρες και τις ιδέες,
- στην ανάπτυξη της φαντασίας και της ερμηνευτικής ικανότητάς τους,
- στη διαμόρφωση κριτικής στάσης απέναντι σε ζητήματα της ατομικής και της κοινωνικής ζωής,
- στην κατασκευή της ταυτότητάς τους ως αναγνωστών αληθιά και ως κοινωνικών και πολιτισμικών όντων,
- στη γλωσσική καλλιέργεια των μαθητών/-τριών,
- στη γνωριμία με την εικόνα του νεοελληνικού, ευρωπαϊκού και παγκόσμιου πολιτισμού που προσφέρουν τα έργα,
- στον διαμοιρασμό των λογοτεχνικών ενδιαφερόντων των μαθητών/-τριών μέσα στην τάξη, η οποία διαμορφώνεται σταδιακά σε αναγνωστική κοινότητα όπου οικοδομείται το νόημα του λογοτεχνικού κειμένου μέσα σε ένα κοινωνικό περιβάλλον (η κοινωνική πλευρά της ανάγνωσης),
- στην απόκτηση από τους μαθητές/-τριες ποιοτικών εμπειριών ψυχοσυναισθηματικής ανάπτυξης.

Παρατηρούμε, βέβαια, πως όλοι οι παραπάνω λόγοι αφορούν και τη γενικότερη διδασκαλία των λογοτεχνικών κειμένων, εκτενών και αποσπασματικών. Με τα αποσπάσματα, ωστόσο, είναι δύσκολο να αναδειχθεί «το μυθολογικό και ιδεολογικό σύμπαν του δημιουργού» (Παπαγεωργάκης, 2006, σ. 73-90), ενώ με το αυτοτελές εκτενές έργο οι μαθητές/-τριες γίνονται επαρκέστεροι αναγνώστες και έχουν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν με μεγαλύτερο ενδιαφέρον πολύπληρους χαρακτήρες, στάσεις και συμπεριφορές, καθώς και τις διακυμάνσεις της πλοκής, τις ανατροπές, τα απρόοπτα επεισόδια κ.ά. Επίσης, με το εκτενές έργο «ενθαρρύνεται η εμβάθυνση και κατακτώνται μεθοδολογικά εργαλεία» (Αρμελινιού, 2013, σ. 233), αφού οι μαθητές/-τριες μπορούν να εξοικειωθούν με πλήθος αφηγηματικές τεχνικές (εναλλαγές αφηγητών, χωροχρόνου, πλούτο εκφραστικών τρόπων, γλωσσικών ποικιλιών κ.ά.) και πάνω από όλα να κινητοποιηθεί το ενδιαφέρον τους για να διαβάσουν και άλλα λογοτεχνικά βιβλία.

2 ■ Ποιο βιβλίο θα επιλέξω;

Οι επιλογές των κειμένων είναι απαραίτητο να λαμβάνουν υπόψη τα ενδιαφέροντα και τα ηλικιακά χαρακτηριστικά των μαθητών/-τριών. Σύμφωνα με την Κατσίκη-Γκίβαλου, «ο μαθητής εμπλέκεται στη διαδικασία της ανάγνωσης, εφόσον αναγνωρίζει στο λογοτεχνικό κείμενο ιδέες, θέματα ή γεγονότα που έχει ο ίδιος βιώσει ή τον έχουν απασχολήσει. Το κείμενο, το βιβλίο γενικότερα, πρέπει να προκαλέσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη-μαθητή, ώστε αυτός να ανοίξει έναν διάλογο μαζί του, να αναρωτηθεί για τα πρόσωπα ή τα δρώμενα της αφήγησής του» (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2008). Στις μικρές τάξεις του Γυμνασίου (Α' και Β') προτείνονται μυθιστορήματα της εφηβείας και χρήση λιγότερης μεταγλώσσας κατά την προσέγγισή τους. Στόχος είναι φυσικά η επιλογή των βιβλίων να δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να διακρίνουν τα βασικά στοιχεία της λογοτεχνικής γλώσσας, τα μοτίβα, τις τεχνικές αφήγησης, τα στοιχεία διακειμενικότητας, τις υφολογικές επιλογές κ.λπ. Ως προς την ερμηνεία, εμβαθύνουμε σταδιακά σε ιδέες, στάσεις και χαρακτήρες, θέματα και προβλήματα της σύγχρονης εποχής, καθώς και στα «μεγάλα ερωτήματα» που μπορούν να οδηγήσουν σε στοχαστικές εμβαθύνσεις, ιδίως στο Λύκειο.

Για τις μεγαλύτερες ηλικιακές τάξεις προτείνεται η διδασκαλία του ιστορικού, κοινωνικού, ψυχογραφικού, αστυνομικού μυθιστορήματος, θεατρικού έργου, γκράφικ

νόβελ (*graphic novel*) κ.ά, ανάλογα με τις προτιμήσεις των μαθητών. Λόγω της έκτασής του, οι μαθητές/-τριες μπορούν να εξοικειωθούν με ποικιλία χαρακτήρων και να εξετάσουν τη σχέση τους με τη συνολική δράση, να μελετήσουν την αρχιτεκτονική του έργου, να διακρίνουν την υπόθεση από την πλοκή, να παρακολουθήσουν τις φάσεις εξέλιξης της πλοκής, και έτσι να αναπτύξουν περισσότερες αναγνωστικές δεξιότητες.

3 ■ Πού θα εστιάσω;

Ένας βασικός άξονας εστίασης είναι η **διερεύνηση της τέχνης του συγγραφέα**. Αφετηρία μας είναι η παραδοχή ότι κάθε τι που περιλαμβάνεται σε ένα μυθιστόρημα έχει έναν σκοπό για τον οποίο γράφεται, γι' αυτό και συζητάμε με τους μαθητές/-τριές μας γιατί ο συγγραφέας το έγραψε με τον συγκεκριμένο τρόπο και πώς έχει δομήσει το έργο του ώστε να πετύχει τους επιθυμητούς του στόχους. Αξιολογούμε, επίσης, τη χρήση της γλώσσας του.

Για να μπορέσουν οι μαθητές να κατανοήσουν καλύτερα το βιβλίο, θα μπορούσαμε να τους παρουσιάσουμε κάποια απαραίτητα στοιχεία που πλαισιώνουν το κείμενο (εξωκειμενικά στοιχεία), όπως π.χ. το ιστορικό πλαίσιο, τα διακειμενικά στοιχεία που φωτίζουν το έργο, χρήσιμες πληροφορίες για τον συγγραφέα κ.λπ., ή να ζητήσουμε από τα παιδιά να αναζητήσουν αυτές τις πληροφορίες. Θα ήταν, ωστόσο, προτιμότερο με την πάροδο του χρόνου να τους απελευθερώνουμε σταδιακά από την καθοδήγησή μας δίνοντάς τους περισσότερες πρωτοβουλίες και καλλιεργώντας τους τις αναγκαίες αναγνωστικές δεξιότητες, ώστε **να ανακαλύπτουν μόνοι τους και να συζητούν τα «ίχνη» του συγγραφέα**. Επιτρέπουμε, επίσης, στα παιδιά, αν το επιθυμούν, να διαβάζουν τη συνέχεια του έργου, με τη συμφωνία όμως ότι δεν θα την «προδίδουν» κατά τη διάρκεια της συζήτησης. Σε κάθε προσέγγισή μας θέτουμε στόχους μάθησης στο πλαίσιο του λογοτεχνικού γραμματισμού, τους οποίους προσπαθούμε να υλοποιούμε.

Χρήσιμες προς την κατεύθυνση αυτή είναι οι **αναγνωστικές οδηγίες** που δίνουμε στα παιδιά, οι οποίες αφορούν **υποδείξεις των κειμενικών στοιχείων που παράγουν νόημα** με την αλληλεπίδρασή τους κατά την «εκ του σύνεγγυς ανάγνωση (*close reading*) και σε σχέση π.χ. με τον τίτλο, τη χρήση της γλώσσας, τους χαρακτήρες, την πλοκή, τα ειδοηλογικά χαρακτηριστικά. Οι αναγνωστικές οδηγίες πρέπει να

είναι σαφείς και να αναδεικνύουν τον χώρο, τον χρόνο, τα πρόσωπα, το κοινωνικό ή ιστορικό πλαίσιο κ.ά., να βοηθούν, δηλαδή, στην **ανάδυση των θεμάτων που θα συζητηθούν**, ώστε οι μαθητές να διευκολυνθούν στην ανάπτυξη των ερμηνευτικών τους υποθέσεων.

Κατά την ανάγνωση, στην εξέλιξη του ερμηνευτικού διαλόγου, δίνονται οδηγίες που συμβάλλουν:

- στην ενεργοποίηση των βιωματικών ανταποκρίσεων των μαθητών/-τριών (προαναγνωστική φάση),
- στη σύνδεση με τον δικό τους κόσμο (τι «σημαίνει» γι' αυτούς, για τη γενιά τους, για τον κόσμο τους).

Παραδείγματος χάριν:

- ▶ Υποθέστε ότι είστε φίλος με τον βασικό χαρακτήρα. Ποια στάση θα παίρνατε απέναντί του σε σχέση με τις πράξεις του;
- ▶ Με ποιο πρόσωπο αισθάνεστε πιο οικεία; Ποιο σας γοητεύει; Γιατί;
- ▶ Ποια σκηνή σας συγκίνησε; Ποιο ρόλο είχε σ' αυτό το ύφος του κειμένου;
- ▶ Υπάρχει κάποιο σημείο της ιστορίας που σας προκάλεσε το ενδιαφέρον; Ποιο; Γιατί;
- ▶ Παρατηρήστε τους ρηματικούς χρόνους που χρησιμοποιούνται στο κείμενο. Ποια αίσθηση σας δημιουργεί η στάση του αφηγητή απέναντι στο συμβάν;

4 ■ Με τι είδους δραστηριότητες;

Ο εκπαιδευτικός αναθέτει δραστηριότητες ατομικές αλλά και ομαδικές που μπορούν να επιμεριστούν στις ομάδες και προϋποθέτουν τη συνεργασία. Επιλέγει δραστηριότητες που βοηθούν την αναγνωστική πρόσληψη και την ελεύθερη ανταπόκριση των μαθητών/-τριών στο επίπεδο της κατανόησης και ερμηνείας του έργου με ερωτήσεις εμβάθυνσης τόσο στο περιεχόμενο όσο και στη δομή και αφηγηματική τεχνική του κειμένου, με διαθεματικές/διακαλλιτεχνικές δραστηριότητες, δραστηριότητες θεατρικής έκφρασης και δημιουργικής γραφής. Στο τέλος, στη μετα-αναγνωστική φάση, οι μαθητές μπορούν να έχουν τη δυνατότητα επιλογής δραστηριοτήτων.

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΟΛΟΚΛΗΡΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

Το βιβλίο αυτό, το οποίο απευθύνεται τόσο στους μαθητές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης όσο και στους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν το μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, προσφέρει τα απαραίτητα εργαλεία για την επιτυχημένη ανάγνωση και επεξεργασία ολόκληρων (αυτοτελών) λογοτεχνικών βιβλίων (μυθιστορημάτων, εκτενών διηγημάτων, θεατρικών έργων, graphic novel).

Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει:

- **Πρακτικές πληροφορίες** που αφορούν την επιλογή του λογοτεχνικού έργου και τον τρόπο ανάγνωσής του.
- **Το αναγκαίο θεωρητικό υπόβαθρο**, ώστε ο αναγνώστης να διατρέξει το λογοτεχνικό κείμενο σε όλα τα επίπεδα ανάγνωσης και πρόσληψης: από την απλή κατανόηση ως την αποκάλυψη βαθύτερων νοημάτων και ερμηνειών.
- **Ερωτήσεις και ερμηνευτικά σχόλια** που συστηματοποιούν την προσέγγιση του λογοτεχνικού κειμένου.
- **Δημιουργικές δραστηριότητες** που βοηθούν στην εξοικείωση με τις συγγραφικές τεχνικές.
- **Παραδείγματα προσέγγισης τριών λογοτεχνικών βιβλίων** από τα προτεινόμενα του Προγράμματος Σπουδών για τους μαθητές Γυμνασίου και Γενικού Λυκείου, δύο μυθιστορημάτων (*Η Κωνσταντίνα και οι αράχνες της* της Άλκης Ζέη, *Ελένη ή ο Κανένας* της Ρέας Γαλανάκη) και ενός θεατρικού έργου (*Όνειρο καλοκαιρινής νύχτας* του Σαίξπηρ).

ΓΙΑ ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ

metaixmio.gr

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Τα βιβλία της επιτυχίας